

som paa land, har skabt en række anlæg, der er forbilledlige for løsningen af arkitekturproblemerne, og de har stor kunstnerisk værdi i sig selv. Disse bygninger maa ikke forsvinde, heri maa enhver med den ringeste sans for arkitektur give dr. Therkel Mathiassen ret. Udviklingen synes imidlertid at gaa i retning af, at herregaardene som hjem for »herskabsfamilier« maa forsvinde. Derfor bør man i tide tænke paa anden anvendelse for dem, saa meget mere som det offentlige sandsynligvis i fremtiden stadig vil komme til at sørge for deres bevaring.

Hans Lassen.

Gamle danske Bøndergaarde.

Gamle danske Bøndergaarde ved Axel Steensberg. Haase 1943.

Dansk Videnskab har mange og store Arbejdsmarker. Men et Arbejdsfelt, der ligger lige uden for vor Dør, er blevet sørgeligt forsømt: vore egne gamle Bøndergaarde. Ganske vist er der Mænd, som har gjort et betydeligt Arbejde for i Tide at samle Stof ind. Først og fremmest maa nævnes R. Mejborg og Arkitekt H. Zangenberg. Altfor ofte har det dog skortet paa de fornødne Midler. Gang paa Gang har Dansk Folkemuseums Leder maattet konstatere, at »Museets Medarbejdere har maattet indskrænke sig til at undersøge, opmaale og fotografere de Bygninger, der havde mest Betydning.« Imedens falder den ene gamle Bondegaard efter den anden, og vi mister hermed Gang paa Gang vigtige Kilder til Oplysning om vort Folks Kulturhistorie. De Ting, der ligger gemt i Jorden, kan Arkæologen ogsaa grave op om hundrede Aar, men Tømmerkonstruktionen fra en nedrevet Bindingsværksgaard — den er uigenkaldelig borte. Man maa derfor haabe, at den storstilede Undersøgelse af vore gamle Bøndergaarde, som Nationalmuseet begyndte paa 1944 paa Bornholm og Sjælland, maa kunne fortsættes endnu mere storstilet i den nærmeste Fremtid. Ellers bliver det for sent.

Gennem ovennævnte Billedværk har en Mand, der staar midt i Nationalmuseets Arbejde med vore Bøndergaarde, søgt at give Almenheden et Indtryk af, hvad man i Øjeblikket kan sige om disse. Bogens Indledning giver blandt andet et kort Rids af det danske Bondehus' Historie. Den, der ønsker at udvide sin Viden paa dette Felt, kan ty til samme Forfatters Bog fra 1942 »Den danske Bondegaard« (»Vi og vor Fortid« Nr. 8). Hovedsagen i Bogen er halvdant Hundrede gode Billeder af danske Bønderhuse fra alle Egne

af Landet med tilhørende Tekster. Billederne er Gengivelser af Fotografier, af hvilke godt og vel Halvdelen er taget af afdøde Arkitekt Zangenberg. Det er helt igennem udmærkede og klare Fotografier. I mange Tilfælde er de af ikke ringe kunstnerisk Virkning, f. Eks. K. Uldall's Billede S. 70, der giver et levende Indtryk af Indeklemtheden i den gamle danske Landsby. Men den, der fra sin Barndom har bladet i Mejborgs Bøger, sender dog af og til en venlig Tanke til hans smukke Tegninger og glæder sig over en lille Vignet paa S. 36 i det nye Værk, som vistnok skyldes Forfatteren selv.

Gennem Teksterne til disse Billeder aabnes Læserens Øjne for de mange smaa Ting, der er ejendommelige for Bondebygningerne i Landets forskellige Egne. Det brede Skorstensfag i de sjællandske Bindingsværks Stuehuse hænger sammen med Ildstedets særlige Form her. Paa Skraastivernes Plads i Bindingsværket i den fir-længede fynske Gaard kan man ofte se, at Sammenbygningen mellem Længerne i Hjørnerne er af yngre Dato. Gaarde med to parallelle Længer, en Gaardtype, som sikkert er ældre end den fir-længede, er almindelig i Vendsyssel o. s. v. Det er gennem Bygningernes Ydre vi belæres om deres Egenart. Egentlig burde Bogen være i Lommeformat, saa man om Sommeren kunde bringe den med sig paa Cykletur og bruge den som Vejleder ved Studier over Landets Bebyggelse. Det er ikke nogen nem Sag at skrive mange saadanne Billedtekster. Gentagelser kan ikke undgaas, men i det store og hele har Forfatteren skilt sig godt fra sit Arbejde. Sommetider kan man ærgre sig lidt over Stilen. Paa et Billede ser man, at der er lagt et Brædt ud i en Mødding til at køre Trillebøren ad, og ude i Møddingen ligger samme Trillebør væltet omkuld. I den Anledning læser man: »For Enden af »Landgangsbroen« ligger Staldekvipagen kastet overende«. Flere Steder, hvor Ordene saaledes er sat paa Skruer, kunde fremdrages.

Dr. Steensberg har imidlertid med denne Bog villet give mere end blot en Samling Billeder med tilhørende Tekster. I Fortalen til Bogen siger han: »Med Teksterne har jeg søgt i vid Udstrækning at sætte de gamle Gaarde i Forhold til deres Omgivelser og naturlige Forudsætninger. Saaledes skulde Bogen i beskedent Omfang tillige give en Skildring af det danske Kulturlandskab«.

Denne kulturgeografiske Baggrund faar man først rigtig frem, naar man arbejder med Bogen, stadig sammenholder, hvad der staaar i Indledningen om Landskaberne, med Bemærkninger i Teksterne til de enkelte Billeder. Kulturgeografi er en vanskelig Videnskab, Stof fra baade Naturvidenskaberne og Kulturhistorien skal med stor Omhu indordnes under dens Synspunkter. Steens-

berg, der er uddannet baade som Geograf og Historiker, skulde have Forudsætninger for at faa noget ud af den.

Enhver kan indse, at vore gamle Bondeboliger er direkte afhængige af Naturen med Hensyn til Materiale, at f. Eks. det solide Egetræsbindingsværk hænger sammen med Skovrigdom i de paa-gældende Egne. Maaske har Steensberg ogsaa Ret i, at den sammenbyggede Kaltredgaard paa den flade hævede Havbund ud mod Saltbæk Vig har faaet et Tag, der skraaner stærkt i Gavlene, for at give Vinden mindre Anledning til Angreb. Meget interessant er hans Paastand, at den gamle Enkeltgaardsbebyggelse især forekommer i Egne 1) hvor større Strækninger af sammenhængende god Agerjord savnes, 2) hvor Terrænet er stærkt afvekslende, saa den dyrkelige Jord ligesom af sig selv falder i smaa Stykker eller 3) hvor gamle Storskove har eksisteret op til vore Dage.

I mange Tilfælde vil det dog være vanskeligt at se den direkte Afhængighed mellem Boligformen og de naturgeografiske Forhold. I Tidens Løb skyder Menneskene i stigende Grad deres Kulturapparat ind mellem Naturen og sig selv. Derved opstaar et sammensat geografisk Milieu, et særpræget Kulturlandskab, af hvilket Boligformen atter er betinget. Steensberg har levende Sans for disse sammensatte Forhold. De Oldtidsbygder, som H. V. Clausen paaviste ved Hjælp af vore Stednavne i sin kendte Afhandling fra 1916, danner ofte Udgangspunkt for Steensberg, naar han skal samle Billeder fra et bestemt Landskab. Selv om Boligen er ændret meget siden Oldtiden, tør man vel regne med, at der i disse gamle Landbrugsbygder har dannet sig en Traditionskerne, som har været virksom langt ned i Tiden. Dernæst lægges der, som rimeligt er, overordentlig Vægt paa Udskiftningen. Særlig Interesse har Stjerneudskiftningen, som tillod Bøndergaardene at blive liggende paa deres gamle Plads i Landsbyen. Der skulde altsaa være særlig store Chancer for at finde gamle Træk i Bønderbygninger i de stjerneudskiftede Landsbyer. Steensberg mener, at denne Form for Udskiftning ikke blot er et Resultat af Bøndernes Konservatisme — de vilde nødig ud fra det gamle Byliv — men ogsaa er mere geografisk betinget. Landsbyen skal selvfølgelig helst ligge nogenlunde midt paa Jorden, men f. Eks. i Nord-Fyn forekommer Stjerneudskiftning desuden kun »hvor den (Landsbyen) ikke omfatter for mange Gaarde, og hvor Terræn og Skovbevoksning tillader det.«

Endelig er der disse ejendommelige Træk i Bondebygningernes Konstruktion, som ikke synes at kunne finde nogen som helst Forklaring i det geografiske Milieu, og som derfor maa være Vid-

nesbyrd om kulturel Paavirkning. Mange Steder anbringes der i Bindingsværkets yderste Fag en stor Skraastiver, som enten kan støtte Hjørnestolpen eller den næstyderste Stolpe. Naar det første er almindeligt paa Vestfyn og i Jylland Syd for Vejle, skyldes det sikkert direkte Paavirkning, og det kan maaske ogsaa skyldes en saadan, naar Bjerge Herred Nord for Vejle og Nordfyn har den sidste Skik. Et større Skel i Kultur gaar mellem Sjælland med Lolland og Falster paa den ene Side, Fyn og Jylland paa den anden. I Øst-Danmark samler man Stuehusets Ildsteder om een Skorsten. »Det kuppelformede Køkken« synes at have Forbindelser længere østpaa, helt til de baltiske Lande. I Jylland derimod har Stuehuset almindeligt to Skorstene. Ejendommeligt nok følger nogle Kystegne i Jylland, fra Djursland nordpaa, som er let tilgængelige til Søs fra Sjælland og Sverige, østdansk Skik.

Vi har her kun fremdraget en lille Del af de interessante Emner, Dr. Steensberg kommer ind paa. Man maa meget ønske, at der maa gives ham Tid og Lejlighed til nærmere at begrunde og udføre de kulturgeografiske Synspunkter, som han kun skitsemæssigt har kunnet antyde i denne Bog.

C. G. Feilberg.

Slægtsforskning.

Albert Fabritius og Harald Hatt: Haandbog i Slægtsforskning. Paa Grundlag af Paul Hennings: Slægtsforskning. Kbh. 1943.

Overretssagfører Paul Hennings Vejledning i Slægtsforskning, den første større Bog paa Dansk om dette Emne, udkom i 1933, afsluttet og udgivet efter hans Død af Albert Fabritius og Harald Hatt, og da den forlængst er udsolgt og stærkt efterspurgt antikvarisk, har de to Udgivere nu foranstaltet en ny Udgave, der imidlertid er saa omarbejdet og forøget, at de har ment det rigtigst selv at tage Ansvaret for Bogen i dens nye Skikkelse.

Der er Grund til at nære Taknemmelighed overfor de to Forfattere for denne meget nyttige Haandbog. Vistnok aldrig tidligere har der været en saadan Interesse herhjemme for Genealogi som i disse Aar; paa vore Arkiver sidder Folk af alle Samfundslag og alle Aldre tæt Stol ved Stol og vender ivrigt søgende Bladene i Kirkebøger og Folketællingslister, men de burde egentlig ikke slippes ind i et Arkivs Læsesal, før de kunde dokumentere, at de havde læst den nye »Haandbog i Slægtsforskning«. Den er en aldeles ypperlig Vejledning for baade Begyndere og Viderekomne.

Efter en Indledning om det personallistoriske Studiums Udvikling herhjemme følger Afsnit om Slægtsvidenskabens Opgaver